

BYGGESKIKKVEILEDER

FOR DEN GAMLE TREHUSBEBYGGGELSEN I NESBYEN SENTRUM

04.07.2017

Innhold

1	Innledning.....	2
2	Stilarter i Nesbyen	3
3	Aktuelle faguttrykk	4
4	Viktige detaljer på gamle hus	4
5	Viktige detaljer for sveiterhusstilen i Nesbyen.....	5
6	Tilbakeføring – prinsipper	6
7	Vinduer	7
8	Dører.....	8
9	Veranda og inngangsparti	9
10	Gjerder og porter.....	9
11	Tilbygg	10
12	Taktekking	11
13	Arker og takoppløft	12
14	Materialbruk, maling og fargesetting.....	13
15	Uthus og garasjer.....	14
16	Skilt og reklame	15
17	Landskap, terreng og hager	16
18	Etterisolering	17
19	Universell utforming.....	18
20	Brannsikring.....	18
21	Nyttige lenker	19
22	Kommunale vedtak og bestemmelser (vedlegg).....	19
22.1	Bestemmelser til kommunedelplan Nesbyen	19
22.2	Skilting	19
22.3	Bestemmelser til reguleringsplan for deler av Nesbyen sentrum.....	19
22.4	Kilder.....	19

Byggeskikkveilederen er utarbeidet av Nes kommune i samarbeid med Asplan Viak AS

Fotografier: Einar Hanserud, Tore Haraldseth, Linda Sofie Øye, Kjersti Rylandsholm, Jørn Jensen,
www.gamlenes.no.

1 Innledning

Den eldre trehusbebyggelsen i Nesbyen sentrum bidrar til å gi tettstedet et særpreg og en egenart som gjør at stedet skiller seg ut i forhold til mange andre små tettsteder i innlands-Norge. Kommunen ønsker å samarbeide med grunneiere og huseiere slik at særpreget tas vare på, samtidig som det gis rom for utvikling og ny bebyggelse. Derfor har kommunen tatt initiativ til å utarbeide en byggeskikkveileder for Nesbyen sentrum, med spesiell vekt på den gamle trehus-bebyggelsen.

Veilederen kan brukes som hjelp og støtte til huseiere, eiendomsutviklere, arkitekter, byggmestere, saksbehandlere og politikere, dvs. alle som er involvert i utviklingen av Nesbyen sentrum.

Veilederen skal:

- Være et nyttig verktøy for eiere av verneverdige hus som skal vedlikeholdes, restaureres eller endres.
- Gi kunnskap om og bidra til å øke forståelsen for å bevare karakter og arkitektoniske kvaliteter både ved enkeltbygg og bygningsmiljøer i Nesbyen sentrum og ellers i kommunen.
- Være et bidrag til en smidig byggesaksbehandling når gamle hus skal bygges om eller når ny bebyggelse skal tilpasses den gamle.

Nesbyen sentrum

Det flateste området i Nes kommune er Nesflata, hvor Nesbyen sentrum ligger. Konsentrasjon av gamle gårdstun langs Rukkedøla og en omfattende teigblanding har gitt området en spesiell karakter. Hus og tun ligger tett og ligner på en landsby, slik vi kjenner det fra land lenger sør i Europa. Mye av denne strukturen kan vi ennå se spor av.

Byggeskikken i området i eldre tid var preget av nøkternhet. Husene var godt tilpasset det formålet de skulle tjene. De var stort sett av laftet tømmer. Bolighuset for folk flest i Nes før 1900 var hallingstua. Mer informasjon om hallingstua finnes bl.a. i «Gamle hus i Nes».

Gamle Nes er den eldste delen av Nesbyen sentrum. Her finnes bygninger som viser en helt annen kultur enn det som kommer til uttrykk i de mer beskjedene hallingstuene som også finnes i det samme området. Dette var administrasjonssentrum og bosted for embetsmenn i Hallingdal. Her bodde prest, sorenskriver og lensmann og her kom Hallingdals første butikk.

En detaljert beskrivelse av mange av de gamle bygningene finnes på <http://gamlenes.no/gamlenes.html> og i boka «Gamle hus i Nes».

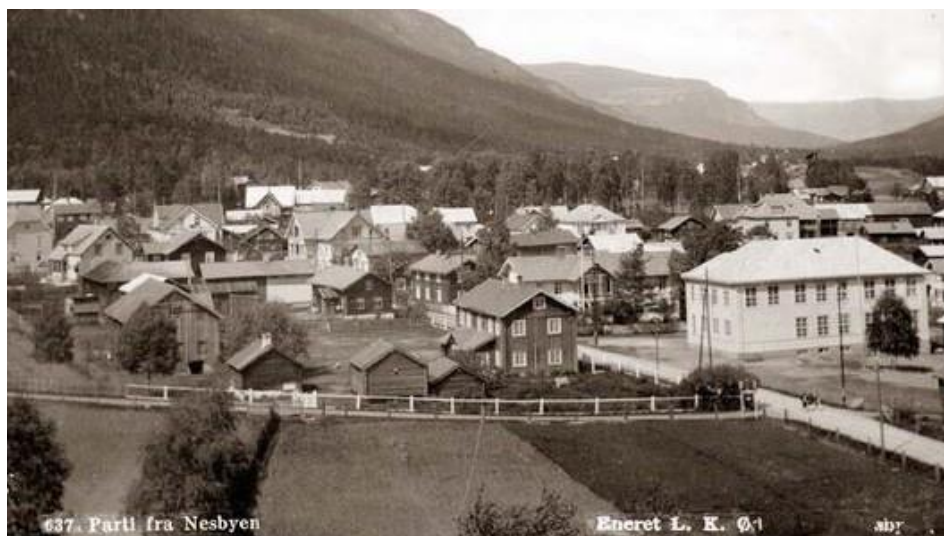

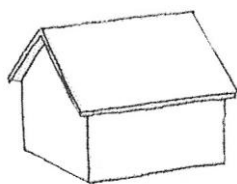
Foto. Hallingdal Museum

2 Stilarter i Nesbyen

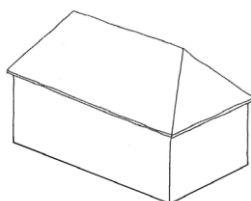
LOUIS SEIZE 1780-1810 	Kjennetegnes ved tak med svai, symmetriske fasader, vertikale rifler i ornament og listverk og karakteristiske "tannsnitt"-border i listverk. Louis seize har gjerne tofags vinduer med 2x4 ruter. Geometriske mønstre og blomster-ranker med sløyfer er vanlig i dekoren. Bilde: Sorenskrivergården, kontorbygningen
EMPIRE 1810-1870 	Empirestilens idealer var enkelhet og stilens uttrykksform var nesten asketisk i forhold til de foregående stilretningene. Forbildet er europeisk steinarkitektur. Listverket er enklere, ofte med rene flater uten rifler og ornamenter. Omramming rundt vinduene er enklere og særlig på mindre hus redusert til forsiktige markeringer over og under vinduet. Bilde: Sorenskrivergården
SVEITSERSTIL 1860-1920 	Sveitserstilen fikk en enorm utbredelse og popularitet i hele landet. Konstruktive elementer som bjelker o.l. ble brukt og utformet som et dekorativt element. Karakteristisk er høye, lett skrånende grunnmurer, stor etasjehøyde, stort takutspring, krysspostvinduer eller T-postvinduer, kraftig vindusomramming, dekorerte og utskårne bjelkeender og stolper og rikt profilert listverk og verandaer. Bilde: Prestegården
DRAGESTIL 1900-1930 	Dragestilen var en nasjonalromantisk utgave av sveitserstilen. Stilen henter inspirasjon til dekorative elementer fra stavkirker og middelalderloft. Byggene har ofte ikke kledning eller har tømmerlignende, liggende panel og felter med panel i 45 graders vinkel. Taket har gjerne bratt takvinkel, store takutstikk og ofte skifertekking. Det ble gjerne brukt jugendvinduer eller krysspostvinduer. Bilde: Tandbergbygget på Hallingdal museum
JUGENDSTIL 1900-1940 	Stilen prioriterte det utseendemessige og "vakre" og la vekt på detaljer og krevende håndverksmessige detaljer. For første gang ble glassrutene i vinduene gjort mindre av utseendemessige årsaker. Typisk er også halvvalmet tak med takoppløft og innkasset gesims. Bilde: Saxegaard
NYKLASSISISME 1910-1930 	Trevillaer i stilarten har lånt elementer både fra jugendstil og klassisisme. Taket er ofte valmet, eller relativt bratt saltak med oppløft eller arker. Markering av hushjørnene i form av søyleetterligning, halvmåneformede vinduer, vekselpanel og empirevinduer med liggende format på glassene er karakteristisk for stilen. Det ble ofte brukt skifer som taktekking. Bilde: Høva Øvre
FUNKIS 1930-1945 	Stilen "avskaffet" all ornamentikk, pynt og forbilder fra tidligere tider. Typisk for stilen er slake, helhvalmede tak, flate tak og svakt hellende pulttak. Vinduene var ofte tofags- og trefagsvinduer uten sprosser og ble for første gang plassert i hjørnet. Villa med kvadratisk grunnflate og pyramidetak med slak vinkel er karakteristisk for stilen. Bilde: Grimstad
ETTERKRIGSTID 1945- 	Etter krigen kom hustyper som hadde mange elementer fra funksjonalismen, men med brattere takvinkel. Byggene er som regel i halvannen etasje og ofte med kjeller under hele bygget og betongtrapp foran inngangsdøra. Bilde: Vølløbu

3 Aktuelle faguttrykk

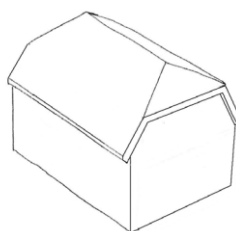
SALTAK

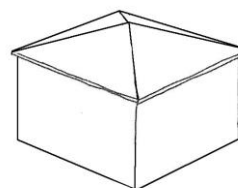
VALMTAK

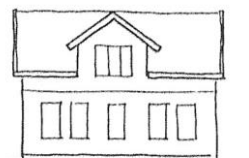
HALVVALMET TAK

PYRAMIDETAK

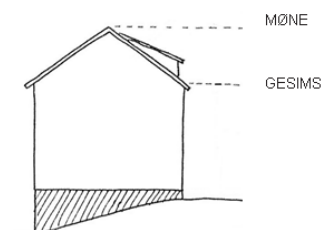
TAK MED ARK

TAK MED OPPLØFT

INNTRUKKET

4 Viktige detaljer på gamle hus

VIKTIGE DETALJER FOR Å BEVARE HUSETS STIL OG SÆRPREG:

TRADISJONELL

UTFORMING OG DIMENSJONER
PÅ TAKBJELKENE. (TAKSPERRENE)

STØRRELSE PÅ

ETASJESKILLER- LIST. (VANNBRETT)

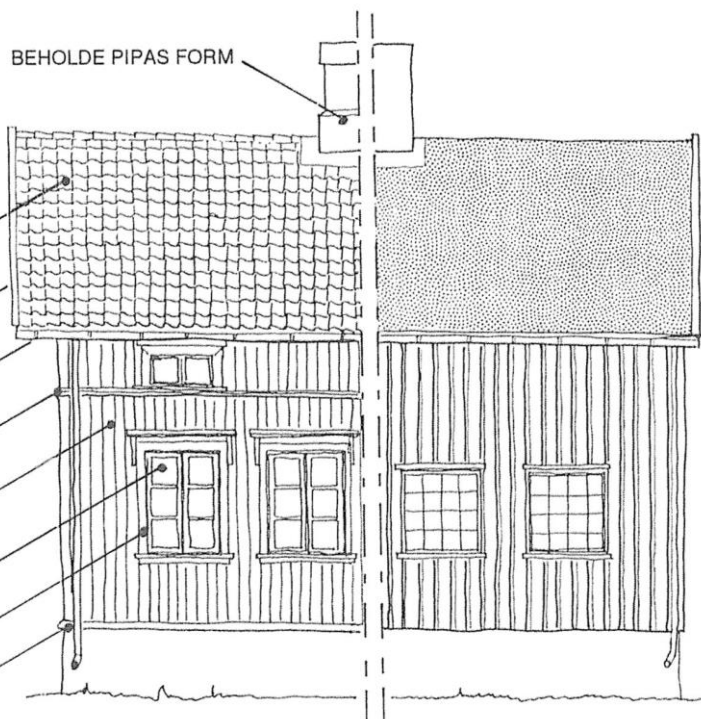
SAMME PANELTYPE. HØVLET.

VINDUSTYPE OG STØRRELSE.

VINDUSOMRAMMING

SOKKELLIST.

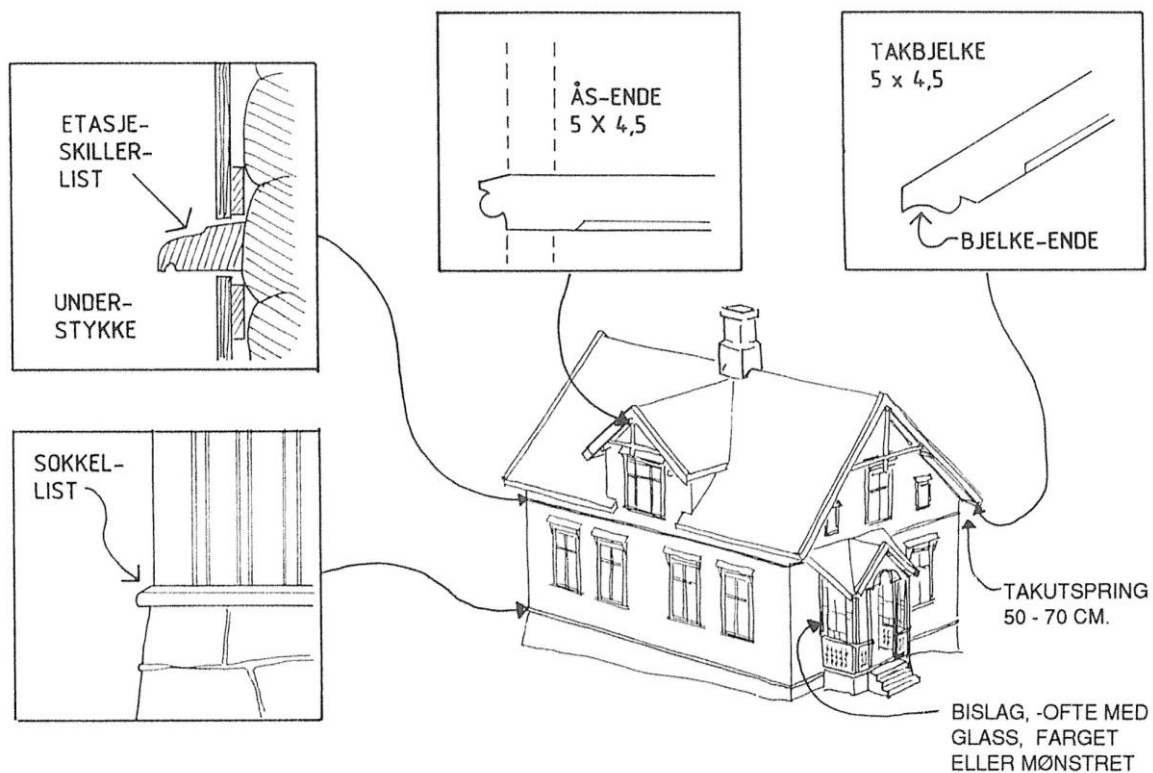
BEHOLDE PIPAS FORM

SLIK

- IKKE SLIK

5 Viktige detaljer for sveiterhusstilen i Nesbyen

Sveiterstilen i Nesbyen har gjerne mange dekorative elementer i form av løvsagarbeider og utskjæringer. Det er viktige bygningselementer det er viktig å ta vare på.

Devegge nordre

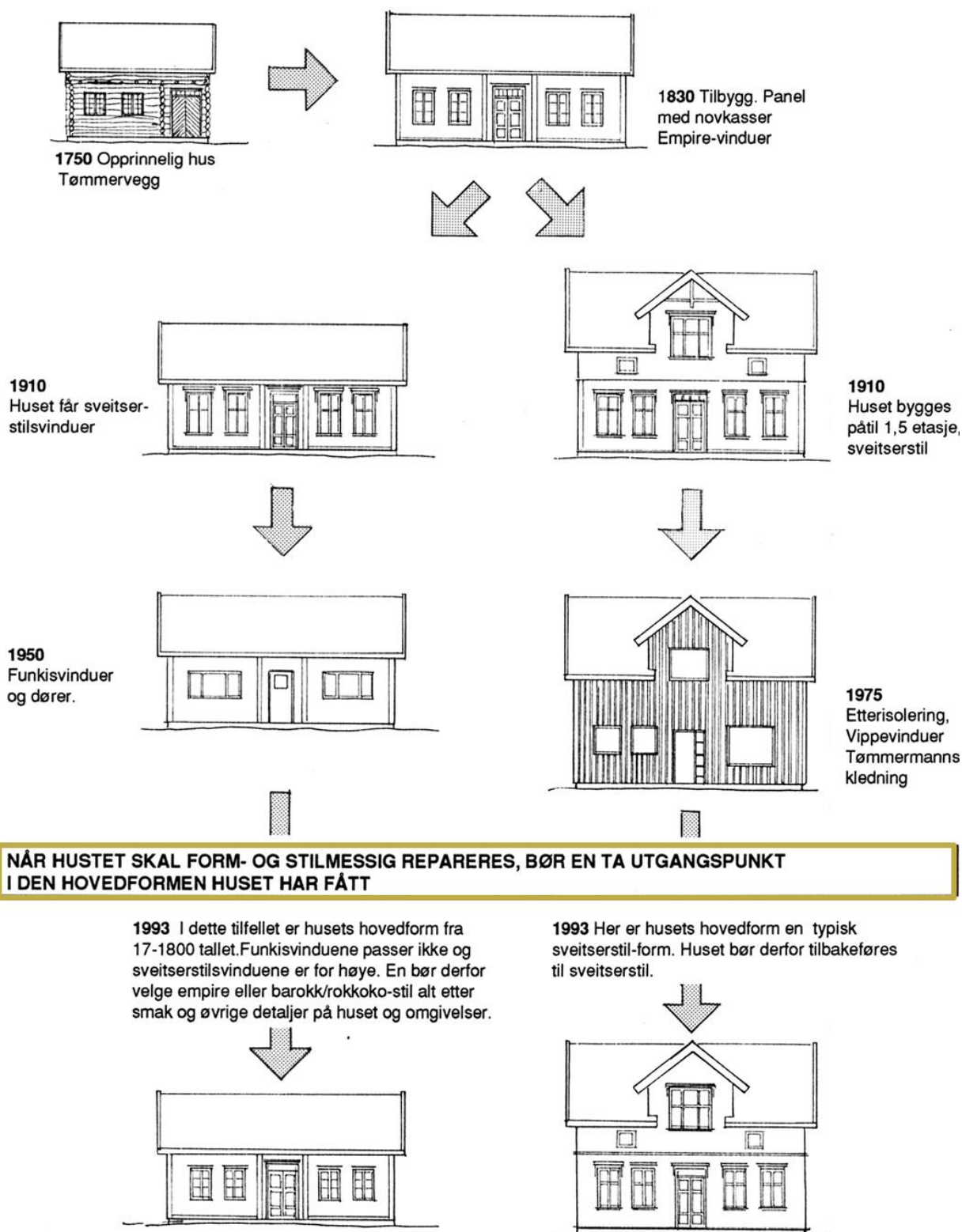

Helgesløyken

6 Tilbakeføring – prinsipper

Når en skal sette i stand en bygning, der det er skjedd uheldige utskiftninger tidligere, er det viktig å se på bygningens utvikling i hovedform og historie før man bestemmer seg for hvilken stil man skal føre tilbake til. Gamle bilder vil kunne gi verdifull informasjon om tidligere utseende. Det bør derfor søkes i digitale bildearkiver, som for eksempel Hallingdal museums fotoarkiv <http://bildearkiv.hallingdal-museum.no/fotoweb/> Nasjonalbibliotekets bildedatabase Galleri NOR eller på digitalmuseum.no.

En tilbakeføring bør foretas på et dokumentert grunnlag.

7 Vinduer

HISTORIKK

Vinduet har gjennom tidene vært utformet etter husets stilart. Vindu, vannbrett og omramming ble bevisst utført i en estetisk helhetsvirkning i forhold til fasadens proporsjoner.

Gamle vinduer bør restaureres så langt det er mulig. Ved utskifting bør vinduene være av samme type som de opprinnelige med hensyn til størrelse, ruteinndeling, materialbruk, dimensjon av karm, ramme, midtpost og sprosser. Sprossene skal være gjennomgående og glassrutene kittes inn. Det gamle vinduet kan benyttes som mal for det nye. Ta vare på gammelt vindusglass, hengsler, hasper og hjørnebeslag. Dette kan gjenbrukes i det nye vinduet.

RÅD OM GAMLE VINDUER

Ved utskifting av vinduer i eldre hus vil man få det beste resultatet om man tar utgangspunkt i den stilen som huset opprinnelig har hatt og tilpasser vinduene slik at stiluttrykket beholdes. Ved å bruke de vindusåpningene som allerede finnes kan en oppnå et bra resultat. Ofte betyr dette at en må lete etter en produsent som kan skaffe det man søker etter, eller man må spesialbestille vinduene. I noen hus har vinduene vært skiftet tidligere, da må man se på om man skal gå tilbake til det opprinnelige. Gamle bilder vil være en god hjelp til å bestemme vindusstilen.

Moderne vinduer kan avvike noe i karm og sprossetykkelse fra de gamle.

Hvis man kan finne rester av opprinnelig listverk kan man få laget kopier av disse, hvis det lar seg gjøre i forhold til evt. ny utvendig kledning.

I heftene «Gode råd» fra Fortidsminneforeningen finnes tips om istandsetting av eldre hus.

Løsninger som ikke bør brukes i verneverdige bygninger:

- ❖ Vippevinduer
- ❖ Vinduer med falske sprosser, enten som utenpåliggende ramme, mellom glassene eller som pålimt glasset.
- ❖ Isolerglass i ytre vindu, oppdelt med sprosser og glasslister. Dette gir vinduet for kraftige sprosser og rammer, noe som endrer vinduets dimensjoner
- ❖ Metallister og beslag på vannbrett
- ❖ Spalteventiler i vinduskarmen

			
Denne vindustypen var i bruk gjennom rokokko og louis-seize-perioden Bjerringgården øvre	Empirevindu Onsgaard	Vindustypen ble brukt i empire-og sveitserstilperioden (senempirevindu) Devegge	Krysspostvindu, sveitserstil Grimsgård
			
T-postvindu i sveitserstils Devegge nordre	Jugendvindu Veien II (Hagenhuset)	Jugendvindu (utypisk) Odinsgård	Støpejernsvindu i sveitserstil (fjøs) – Devegge nordre

8 Dører

En ytterdør har flere funksjoner. Den ønsker besøkende velkommen. Den skal holde tett mot kulde og støy utenfra. Døren er også en vesentlig del av husets fasade. Dører på bolighus slo som regel innover, fram til andre verdenskrig.

Tannsnittdekoren øverst plasserer døra i Louis Seize-stilen. Dør og overlysvindu hører også hjemme i empirestilen.
Bjerringgården øvre

Dør i sveitserstil.
Devegge

Dør i jugendstil.
Veien II (Hagenhuset)

Uthusdører kan også være vakre med detaljer det er vel verdt å ta vare på. I Nesbyen finnes flere eksempler der uthusets dører er gitt utforming, omramming og fargesetting i tråd med bygningens stil. Disse dørene er det verdt å ta vare på.

Eksempler på uthusdører med omramming i sveitserstil:

9 Veranda og inngangsparti

Verandaer og overbygde inngangspartier ble vanlige med sveitserstilen i andre halvdel av 1800-tallet. Disse ble også brukt som dekorative elementer og gitt spesielt flott utsmykning. I tidsperiodene før sveitserstilen var det ikke vanlig med verandaer, men det er ofte kommet som tilbygg til eldre bygninger i etterkant.

Inngangsparti i funksjonalistisk stil.
Hovtun/gamle Nes Prestegjelds
Sparebank

Inngangsparti i dragestil.
Sollys

Veranda i sveitserstil.
Nystugu

10 Gjerder og porter

Hvite stakittgjerder er brukt flere steder i Nesbyen, spesielt mot vei. Dette er et prinsipp som gjerne kan videreføres. Mellom tomter er det mange steder enklere gjerder eller gjerder som krever mindre vedlikehold, som nettinggjerder, skigard (mellom Nystugu og Tollefsgard) eller steingjerde (mellom Prestegården og Onsgård).

Stakittgjerde med buer. Saxegaard.

Stakittgjerde og smijernsport. Odinsgård.

Port. Stavkirketomta.

Port. Rosenlund.

11 Tilbygg

Vanligvis er det utfordrende tilpasse et påbygg eller tilbygg til et eldre, velproporsjonert hus uten at husets karakter og utseende blir endret. Behovet bør derfor overveies nøye.

Ved en ombygging bør enten husets proporsjoner etter ombygging ikke være vesentlig forandret, eller husets opprinnelige hovedform komme klart fram også etter ombyggingen. Det er som regel lettere å få til nye tilføyelser på baksiden, enn på husets hovedfasade.

Tilbygg bør ikke bli for stort i forhold til huset. Hvis utvidelsesbehovet er stort, kan det være en løsning å bygge et nytt "hus" ved siden av, enten frittstående hus eller forbundet med et mellombygg.

Nye tilføyelser kan gjerne ha annen stil og materialbruk enn det gamle for å fremheve hva som er gammelt og hva som er nytt, så lenge det nye ikke tar hovedfokus fra det gamle. Ingen situasjoner er like, og tilbygg til verneverdige bygg bør tilpasses hver enkelt situasjon. Nedenfor vises noen eksempler på gode prinsipper for tilbygg til gamle hus.

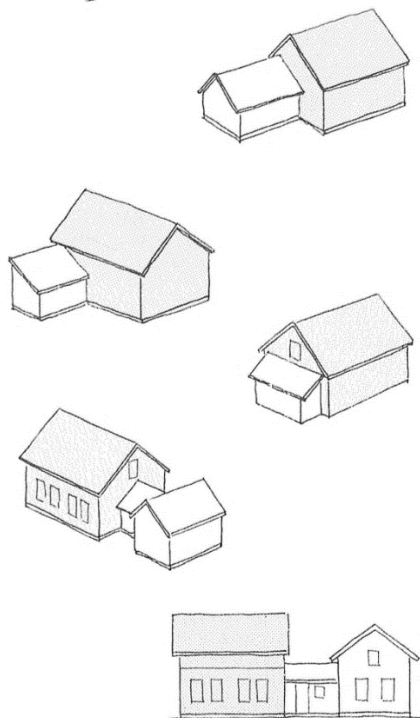

Stuebygning fra 1700-tallet. Veranda som tilbygg i sveitserstil. Onsgaard

Bygningsvolumene er oppført samtidig, men illustrerer godt hvordan et større volum bak bygget i liten grad påvirker hovedfasaden mot Alfarvegen. Mortensløkka.

Gode eksempler på tilbygg

Mindre tilbygg på endevegg. Bygningens opprinnelige form er fortsatt synlig. Et godt eksempel på tilpasning av mindre tilbygg. Bjerkehaug

En tømmerbygning fra 1670-årene bundet sammen med en ny bygningskropp fra 2006 i funkisstil. Bjørnsenhuset.

12 Taktekking

HISTORIKK

Tilgjengelighet, pris og egnethet har alltid vært en viktig faktor ved valg av taktekkings-materiale. Bygningens status og bruk har også spilt en rolle.

Torvtak, flis og stikketak og bordtak var vanlige i tidligere tider, men ble sjeldnere etterhvert som andre materialer ble tilgjengelige. På slutten av 1800-tallet fantes det et lite teglverk i ytre Nes, men tegl ble likevel ikke så vanlig at det har satt sitt preg på bebyggelsen. Skifer ble først brukt på de store bygningene oppført av innflyttede øvrighetspersoner. En del store våningshus i sveitserstil fikk etter hvert skifertak, og siden også de store enhetslåvene. Først etter Bergensbanens åpning ble transport av skifer (vossaskifer) så enkel at den ble brukt også på mindre bolighus og på uthusbygninger. Det er fremdeles mange igjen av disse.

Da bølgeblikk kom på markedet ble dette populært som taktekke på uthusbygninger av alle slag. Den kunne lett legges oppå den gamle taktekkingen og har mange steder overlevd fram til i dag. Fra 1930-tallet foregikk det lokal produksjon av sementtakstein. Denne var vanligvis grå. Det finnes fortsatt noen bygninger med denne taktekkingen i Nes.

RÅD OM TAKTEKKING

Reparasjon og utskifting av tak har etter hvert gjort det vanskelig å finne ut hva som opprinnelig ble brukt på eldre hus. Gamle bilder kan være til hjelp her.

På eldre bygninger bør det velges taktekking som både passer til bygningen og til omgivelsene. Takene på Nesbyen har stort sett gått i gråtoner, så alt for mørke tak kan virke for dominerende. Svart glasert teglstein har tradisjonelt ikke vært brukt på Nesbyen. Taksteinsetterligninger av metallplater og plast bør unngås. Dersom det er aktuelt å benytte solcelleplater på eldre hus, må en tenke nøye gjennom plasseringen.

Rød teglstein. Aasnes (Berggården).

Sementtakstein. Odinsgård.

Skifertak. Eidalshuset.

Bordtak. Onsgaard

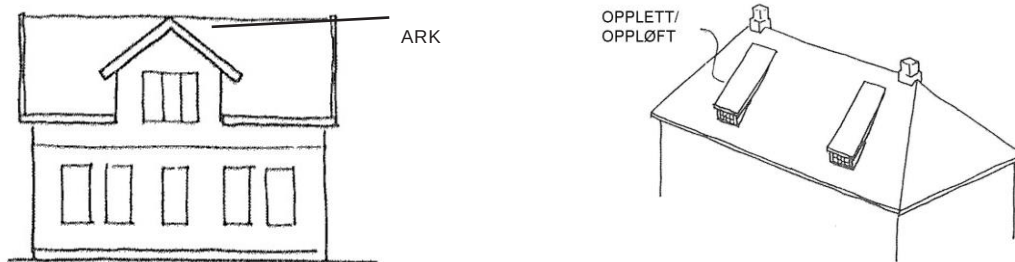

Sementtakstein, skifer og bordtak i forskjellige sjatteringer av grått kjennetegner taklandskapet i Nesbyen. Tollefsgard.

13 Arker og takoppløft

HISTORIKK

Arker og oppløft ble benyttet for å få tilnærmet full takhøyde i beboelsesrom på loft. Dette ble først vanlig på Nesbyen under sveitserstilen. Før dette har loftene enten vært mørkeloft evt. med små takvinduer, eller det har vært hems uten full takhøyde. Under sveitserstilen benyttet man hovedsakelig ark til å oppnå full takhøyde, mens oppløft var mest vanlig under jugendstilperioden.

RÅD OM ARKER OG TAKOPPLØFT

Takflater med få eller ingen vinduer, arker, luftehatte og lignende, gir et rolig inntrykk på gamle hus. Behovet for å lage et nytt oppløft bør derfor vurderes nøye. Et alternativ kan være takvindu. Plassering og antall takvinduer og størrelsen på takvinduene må også tilpasses huset, og bør først og fremst plasseres i takflate som vender vekk fra vei, der det er lite synlig.

Oppløft eller ark bør fortrinnsvis plasseres symmetrisk på bygningen. Nye oppløft bør ikke gjøres for store, hverken høyde eller bredde (maks. 1/3 av takflate lengde). Det bør heller ikke være for mange av dem. Oppløft og arker bør trekkes et par steiner ned fra mønet, slik at de underordner seg som et sekundært tilbygg. Noen ganger kan det være bedre med to små oppløft i stedet for et stort. Store oppløft kan lett dominere hele bygget og ødelegge bygningens form og proporsjoner.

Tak med arker. Bruvollen nedre

Tak med oppløft. Saxegaard.

Tak med ark. Haged

14 Materialbruk, maling og fargesetting

PANEL

Generelt bør det brukes naturmaterialer og materialer som var tilgjengelige den gang huset ble oppført. Profilert panel var tidligere alltid høvlet. I dag finnes det en del profilert panel som har uhøvlede flater. Sagde flater er mer ujevne og dette er synlig, selv om panelet blir malt. Profilert panel bør derfor alltid være høvlet. Dette beskytter bedre mot vanninntrenging og mot råte.

Uthusbygninger som var kledd har som regel hatt uhøvlet kledning. Der kan det være riktig å benytte uhøvlet kledning. Plast og metallpaneler kan ikke etterligne panel av tre og bør ikke brukes på gamle hus.

OVERFLATEBEHANDLING

Tradisjonell overflatebehandling er særlig linoljemaling og komposisjonsmaling.

Linoljemalingen har et blankt utseende når det er nymalt, men blir matt etter noen år. Linoljemaling har i hovedsak vært brukt på hovedbygninger og på stakittgjerder. Gammel maling kan lett gjenkjennes ved at den krakelerer med mønster som krokodilleskinn. På flater som tidligere er malt med linoljemaling bør man bruke linoljemaling når det skal males på nytt. Dersom man maler over med moderne maling kan det i verste fall føre til blæring.

Komposisjonsmaling egner seg best til å male på tømmer og uhøvlet panel og har vært mye brukt til uthus. Malingen lages av kokt hvete- eller rugmel og tilsettes salt, jernsulfid og pigment. Malingen gir en matt, dekkende farge, som sakte slites vekk. Malingen kan holde i opp mot 30 år.

FARGEBRUK

Bruk av farger har forandret seg med mote og byggestil. Hver stilart har hatt forskjellige trender i fargesetting. Verneverdige bygg kan med fordel fargesettes etter den stilperiode de er fra. Tips til fargesetting av hus etter stilart kan man finne i boken «Gamle trehus» av Drange, Aanensen og Brønne. Tømmerbygninger som ikke har vært malt eller tjæret tidligere bør ikke males eller overflatebehandles.

Fargesetting framhever bygningens utsmykking. Devegge nordre.

Ubehandla stabbur. Jorde nedre.

Trolig overflatebehandla med komposisjonsmaling. Helgesløkken.

Godt eksempel på fargesetting i funksistil. Grimstad.

Fargesetting i sveitserstil. Eldre bilde av prestegården.

Fargesetting i jugendstil. Nesbyen stasjon.

15 Uthus og garasjer

Gamle uthus forteller om eldre tiders levesett og der de står sammen med andre gamle bygninger danner de bygningsmiljøer. Noen uthus er gitt arkitektonisk utforming i tråd med tiden de er fra, andre følger lokal byggetradisjoner. Uthusbygninger forteller en annen og utfyllende historie til bolighusene.

Uthus. Grimsgård

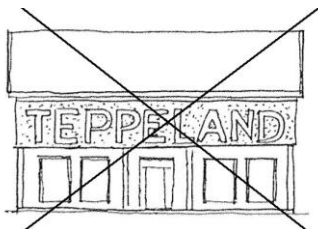
Bryggerhus/drengestue/uthus. Grimstad

Garasjer bør plasseres inntrukket på tomten i de verneverdige områdene. Nye garasjer bør utformes slik som de tidligere uthusene og legges inn mot nabogrense, både for å spare plass og for å skjerme privat uteareal. Byggene bør enten ha saltak eller pulttak. Det er viktig at nye garasjer får en størrelse, form og takvinkel som harmonerer med hovedhuset. Enkelte av de gamle uthusene kan ha potensiale for ombygging til bolig eller til garasje.

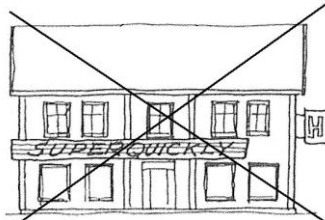
16 Skilt og reklame

Skilt og skrift på bygninger bør utformes og plasseres slik at det harmonerer med bygningenes utseende/stil.

Spesielt viktig blir dette med lysreklame. Eksempelvis bør lysreklame à la bensinstasjon med lysbånd eller kraftige "firmastriper" ikke settes opp på eldre hus. På eldre bygninger bør skilt og reklame og fargebruk underordnes fasadenes stil og arkitektur. Man bør heller lyssette skiltene enn å ha lysende skilt. Malte bånd i firmafarge på fasadene i kraftige farger, slik at bygningen mer fremstår som et reklameskilt, bør ikke godkjennes. Se skiltbestemmelser i pkt. 21.1.

Skilting dekker store deler av fasaden.

Skilting stikker ut rundt hjørnet.

Her er skiltingen tilpasset inndeling av fasaden og underordner seg huset.

17 Landskap, terreng og hager

Nesbyen er preget av den flate dalbunnen og de skogkledde åssidene. Flere av gårdstunene og bolighusene har store hager rundt, og enkelte steder kan man se rester av hageanlegg. Karakteristisk er det åpne, grønne preget mellom husene, og eiendommene innrammet av gjerde eller hekk. Trær og annen vegetasjon utgjør sammen med bebyggelsen en viktig del av helheten.

Tunet er rammet inn av hekk mot det store landskapet rundt. Arnegård øvre

Hage med rester av nyformalistisk (1900-1940) hageanlegg. Tollefsgard

Luft mellom husene. Trær og annen vegetasjon utgjør sammen med bebyggelsen en viktig del av helheten. Eidalhuset.

18 Etterisolering

TEKNISKE RÅD VED ETTERISOLERING

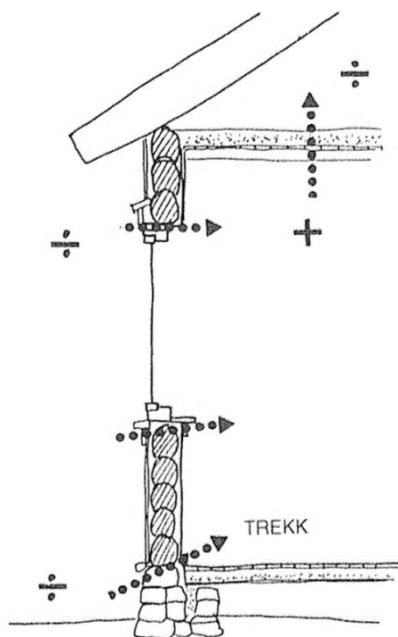
Når man tenker på etterisolering av gamle hus er det mange som tenker på vegger. I eldre bygg av bindingsverk kan dette være fornuftig, men i tømmerbygninger er det ikke der behovet for etterisolering er størst.

Vegger av tømmer med trepanel på utsiden (og innsiden) gir ganske god varmeisolering. De svake punktene er overgangen mellom grunnmur og vegg, manglende isolasjon i tak/himling og dårlig lufttetting rundt vinduer og dører.

Mye av varmetapet forsvinner opp gjennom taket, (himlingen) som ofte er for dårlig isolert. Tidligere ble leire og sagflis brukt til isolasjon. Etter 100 år vil dette ha sunket sammen og har dårlig isolasjonsevne sammenlignet med moderne isolasjon. Her kan det lønne seg å etterisolere. Bruk gjerne trefiber i stedet for Glava el. lign.

Overgang mellom gulv og grunnmur er ofte et svakt ledd. Det er som regel en dobbel mur hvor den ytre murvengen bærer vegg og den indre bærer gulvet. I overgang mellom mur, vegg og gulv er det ofte hulrom der kald luft kan trekke inn. En løsning kan være å rive ut de gamle gulvene, støpe nye gulv på grunnen og legge nye gulv over, eventuelt med gjenbruk av gamle gulvbord.

Bak listene rundt vinduer kan det være dårlig med isolasjon og ofte er det ikke vindtett. Ved å prioritere å vindtette og etterisolere disse punktene vil man få bukt med en stor del av varmetapet.

Når man laget vinduer i gamle dager valgte man det beste virket man kunne få tak i. Derfor tåler gamle vinduer (før 1930) å stå uten maling og vedlikehold i lang tid før det tar skade. Nyere undersøkelser viser også at gamle vinduer med varevinduer har svært god isoleringsevne. Det er derfor ikke sikkert det lønner seg å skifte ut vinduene. Nye varevinduer med isolerglass kan gi en fullgod løsning som tilfredsstiller dagens standard og samtidig bevarer de gamle vinduene.

Før man går løs på etterisolering av yttervegger bør man også vurdere tekniske løsninger for energisparing: installere temperaturstyringssystemer, installere mer energieffektivt utstyr og bruk av alternative varmekilder. Dersom man ofrer gulvet i stedet for ytterveggene, har man også mulighet til å legge inn vannbåren gulvvarme.

Riksantikvaren har laget en serie informasjonsark om energieffektivisering der de går nærmere inn på temaet. Lenke til nettsted for informasjonsarkene står bakerst i dette hefte.

PRIORITERING AV TILTAK FOR ENERGIEFFEKTIVISERING

- 1) Overgang grunnmur-vegg-gulv
- 2) Lufttetting rundt vinduer og dører
- 3) isolering av loft
- 4) utbedring av vinduer
- 5) temperaturstyringssystem
- 6) Mer effektivt utstyr
- 7) Alternative varmekilder

19 Universell utforming

I offentlige rom og i virksomheter som er rettet mot allmenheten er det krav om universell utforming. Tilpasning til rullestoler er det som ofte krever størst fysisk inngrep. I noen tilfeller er det en utfordring å få til gode løsninger som både ivaretar tilgjengeligheten og som tar vare på kulturminneverdiene.

Riksantikvarens erfaring er at det er nødvendig med praktisk og konkret samarbeid med deltagelse av huseier/ bruker og representanter for handikaporganisasjonene for å få til gode løsninger. Det er også viktig at både kulturminnevernet og handikapforbundet har respekt for hverandres ulike hensyn og oppgaver.

Å anbefale konkrete løsninger er vanskelig da man i hvert tilfelle må vurdere hvilke verdier som er viktige å ivareta for å få til en god fysisk løsning.

20 Brannsikring

Ikke alle brannsikringstiltak behøver å koste mye penger. Det er en god del brannforebyggende tiltak som kan gjøres uten store investeringer.

Av påsatte branner er det svært mange som er startet med bruk av brennbart materiale funnet på stedet. Sjøppelkasser er et eksempel, men også løse gjenstander som ligger framme gir potensiale for en ildspåsetter. Loft og uthus bør tømmes for skrot og rot og være tilgjengelig for slukking av eventuell brann.

Å ha et bevist forhold til bruk av åpen ild, f.eks. grill, er svært viktig i tett trehusbebyggelse. Der det er tett mellom husene kan uaktsomhet fort føre til brann. Slukkeutstyr bør alltid være lett tilgjengelig ved bruk av åpen ild.

I hus er det krav om at det finnes tilgjengelig brannslukningsapparat. Men et brannslukningsapparat brukes fort opp og det kan være lurt å ha vannslange/ sandbøtte e.l. tilgjengelig. Kanskje er det fornuftig at naboene vet hvor de kan finne stige/slukkeutstyr dersom uhellet er ute.

Det vil alltid lønne seg å ha tenkt igjennom et brannscenario på forhånd, slik at man har en plan dersom uhellet er ute.

TILTAK SOM KOSTER MER

Det er ikke krav om at eksisterende boliger må tilfredsstille brannkrav i TEK 10.

Feil på elektrisk anlegg står for 25 % av brannene i Norge ifølge Gjensidige. Utbedring av gamle elektriske anlegg kan være et fornuftig brannforebyggende tiltak.

Tømmervegger er i utgangspunktet et godt brannskille, da tømmeret er tykt og det tar lang tid å brenne gjennom. Men tømmervegger kan ha svake punkter, og disse bør man gjøre noe med. Et vindu er et eksempel på et svakt punkt. I verneverdig bebyggelse er det en dårlig ide å skifte ut originale vinduer, men en løsning kan være å sette inn nye varevinduer med brannglass i. Ofte er det ikke tømmer i gavl på loft. Her kan et godt tiltak være å isolere og kle med gips fra innsiden. Lufteventiler er et annet eksempel på et svakt punkt. Disse bør ikke sitte i vegg mot nabobygg.

TILTAK SOM KOSTER MYE penger kan vurderes der det er store kulturhistoriske verdier som skal sikres:

- Sprinkling
- Vanntåkeanlegg
- Brannvarslingssystemer

Brann i avfallsstativ. Foto: Norsk brannvernforening, ved Thor Kr. Adolfsen

21 Nyttige lenker

Det finnes mye informasjon tilgjengelig på internett for de som er interessert i verneverdige bygninger og kulturmiljøer som praktiske råd, kurs og tilskuddsordninger og mye mer.

Buskerud fylkeskommune, kulturminnevern. www.bfk.no/Tjenesteomrade/Kulturminnevern/

Riksantikvaren. www.riksantikvaren.no/Veiledning

Buskerud bygningsvernsenter. www.buskerudbygningvern.no/

Fortidsminneforeningen. www.fortidsminneforeningen.no/

Bygg og bevar. www.byggogbevar.no/

Gamle trehus. www.gamletrehus.no/

22 Kommunale vedtak og bestemmelser (vedlegg)

22.1 Bestemmelser til kommunedelplan Nesbyen

Kommunedelplanen for Nesbyen (planID 00201201) ble vedtatt 13.08.2015. i plankartet er det avsatt hensynssoner for bevaring av kulturmiljøet med egne bestemmelser (pkt. 2.6 i planbestemmelsene).

22.2 Skilting

Egne skiltbestemmelser er vedtatt i kommunedelplan Nesbyen 13.08.2015, plan- og bygningslovens § 11-7 nr. 1.

22.3 Bestemmelser til reguleringsplan for deler av Nesbyen sentrum

Reguleringsplan for deler av Nesbyen sentrum er vedtatt av kommunestyret 08.09.2011.

Bestemmelsenes § 9 omhandler spesialområde bevaring av bygninger og anlegg. Områdene går fram av plankartet.

22.4 Kilder

Kommunale planer og retningslinjer finnes i kommunens planarkiv

<http://www.hallingkart.no/webplan0616/>.